

Depoliticization of Humanitarian Interventions after the Cold War

Majid Mohammadi¹ , Mahdi Khoshkhatti² , Malek Zolghadr³ , and Asghar Partovi⁴

1. Department of International Relations, Za.C., Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: Majid.mohamadi@iau.ac.ir
2. Corresponding Author, Department of International Relations, Za.C., Islamic Azad University, Zanjan, Iran.
Email: Mahdi.khoshkhatti@iau.ac.ir
3. Department of International Relations, Za.C., Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: malekzolghadr@iau.ac.ir
4. Department of International Relations, Za.C., Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: Partovi@iau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 25 October 2025
Received in revised form 21
January 2026
Accepted 21 March 2026
Available online 21 March
2026

Keywords:

Humanitarian Interventions,
Human Rights,
Cold War,
Depoliticization

ABSTRACT

Objective: The main objective of this article is to examine how humanitarian actions can be depoliticized in the post-Cold War context. This study seeks to answer the key question of how depoliticization in humanitarian interventions can support universal human rights in the post-Cold War era. Based on its hypothesis, the article also investigates how depoliticizing interventions, with an emphasis on human development indicators, leads to a universal redefinition of human rights.

Method: This study was conducted using a descriptive-analytical method. In this regard, the issue of depoliticization was explained and analyzed through a social justice approach in order to clarify the relationship among humanitarian interventions, human rights concepts, and human development indicators.

Results: The findings show that humanitarian intervention does not have a single legal or standard definition, and that the analytical field involved whether law, ethics, or politics affects its definition. It was also found that humanitarian interventions are of fundamental importance, especially in response to events such as genocide and mass killings. The findings indicate that current approaches to humanitarian intervention are influenced by differing views regarding the need for Security Council authorization or the limits of punitive actions.

Conclusion: The final conclusion of this study shows that attention to human development indicators provides the main basis for the depoliticization of humanitarian actions. In other words, by focusing on these indicators, it is possible to move away from purely political approaches to intervention and toward a more effective and universal protection of human rights in the post-Cold War era.

Cite this article: Mohammadi, M., Khoshkhatti, M., Zolghadr, M., & Partovi, A. (2026). Depoliticization of Humanitarian Interventions after the Cold War. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-22.
<https://doi.org/10.22034/api.2026.2092476.1827>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2092476.1827>

Publisher: Lorestan University.

Introduction

The use of force against sovereign states is universally condemned yet persists because humanity has not fully resolved conflicts through reason alone. Legal restrictions and humanitarian interventions can help mitigate this problem. States are the primary actors in international relations and hold exclusive legislative and executive authority within their territories while also being influenced by the global environment. Humanitarian intervention means protecting human rights within a states territory. Although human rights and state nation relations have become intertwined since the modern state emerged history shows that autocratic rulers have often oppressed peoples and eroded their natural rights. Countering such tyranny is a key goal of the international system.

States sometimes act outside international agreements to pursue their own interests particularly when they cannot secure them through international law. Unilateralism can encourage other states to follow suit and while reactions to it may strengthen states they are unlikely to sustain a stable international order without shared values. Legal norms help constrain unilateral power.

Hegemonic and totalitarian states may exploit state structures to oppress minorities and redefine social needs according to ruling group interests. Thus universal human rights are essential to prevent the destruction of human life and individual liberty. Denying these rights by non democratic governments disregards human dignity and development. Discrimination based on language race gender or ability violates fundamental rights especially within specific sovereign territories. Humanitarian interventions aim to protect individual and social rights and prevent despotism. Historical examples include French action in Africa to overthrow Bokassa in 1979 and Spains removal of Macías Nguema in Equatorial Guinea in 1979. However NATO's intervention in Yugoslavia without Security Council authorization or self defense justification challenged this logic and showed that law may only bind when powerful states choose to enforce it though NATO did not claim to have abandoned the law.

Humanitarian intervention was systematized after WWII through the UN and increased to counter dictatorships. During the Cold War such interventions became politicized along socialist capitalist lines often aiming to destabilize rival ideologies. Scholarly background includes Ghavam et al. who argue that humanitarian intervention prioritizes justice over sovereignty and emerged after Cold War atrocities in Rwanda Yugoslavia and Somalia with theorists using realism constructivism and liberalism to explain it. Ebrahimi examines the evolution of the concept and its conflict with sovereignty and non intervention. Rodley et al. view the Kosovo intervention as a key debate at the intersection of international law and political identity focusing on state practice system stability and accountability. Wheeler et al. analyze unilateral humanitarian interventions and propose three interpretations of NATO's Kosovo action illegal and threatening to international order legally unjustifiable but morally defensible or a turning point in customary international law. Farajpour et al.

2025 examining the role of artificial intelligence in arbitration and legal challenges from automated decision making emphasize that new technologies require clear legal frameworks grounded in justice accountability and human rights protection otherwise they may undermine legitimacy of decision making systems. Their findings on reinforcing legal and justice oriented mechanisms are conceptually aligned with discussions on humanitarian intervention legitimacy and human rights protection in the international system. This study adopts a justice centered approach and traces the depoliticization of humanitarian interventions in the post Cold War era focusing on social justice as seen in Libya and Kosovo. It asks how depoliticization can support universal human rights and will examine the theoretical framework and core axes of depoliticization and humanitarian intervention.

Method

This study was conducted using a descriptive-analytical method. In this regard, the issue of depoliticization was explained and analyzed through a social justice approach in order to clarify the relationship among humanitarian interventions, human rights concepts, and human development indicators.

Results

The findings show that humanitarian intervention does not have a single legal or standard definition, and that the analytical field involved whether law, ethics, or politics affects its definition. It was also found that humanitarian interventions are of fundamental importance, especially in response to events such as genocide and mass killings. The findings indicate that current approaches to humanitarian intervention are influenced by differing views regarding the need for Security Council authorization or the limits of punitive actions.

Conclusion

Humanitarian intervention refers to a category of military action undertaken against states that engage in violence and violate human and humanitarian rights. More precisely, when a state employs violence against its own citizens in ways that contravene humanitarian and moral standards, it is deemed to be in violation of human rights; such a condition inherently provides grounds for action aimed at preventing the spread and intensification of violence. There is little doubt that humanitarian interventions are, at least in principle, carried out in the service of human development and, above all, the protection of individual freedoms. Nevertheless, history shows that expansionist powers and states have often resorted to military attacks and violent measures in pursuit of power and the resources of other territories. On this basis, some have interpreted humanitarian intervention as merely a pretext for expansionism and the pursuit of power in the international arena. While this argument cannot be categorically dismissed, examining the rationale for humanitarian intervention in light of legal norms and principles of justice can provide a more reliable framework for evaluating such a hypothesis.

To this end, the present study first examined humanitarian interventions with particular reference to Kosovo and Libya. As cases that occurred at the international level, these examples offer useful insight for assessing the validity of the above perspective. The study then considered indicators of justice, especially John Rawls's conception of justice and international human rights, which emphasize such core principles as individual liberty, equality, and the social structure as a mechanism for the distribution of wealth and power within society. Within this framework, human development places emphasis on freedom, equality, social justice, and property; at subsequent stages, these values are expressed through participation and the right to self-determination in both political and economic dimensions. It is evident that the suppression of such components by governments and totalitarian regimes may provide the underlying basis and justification for humanitarian intervention. Although these principles may at times be misused as a pretext for illegitimate purposes, violation of them nonetheless endangers both human and individual development within society and, in the long run, may contribute to the emergence of fundamentalist and totalitarian communities. Another important issue in relation to humanitarian intervention concerns its politicization and the illegitimate exploitation of an otherwise legitimate practice in pursuit of the unconventional interests of powerful states. Such actions have indeed occurred throughout history, and numerous examples of illegitimate wars conducted under ostensibly legitimate justifications can be identified, most of them dating back to the period before the Cold War and the Second World War. However, the collapse of the bipolar world order and the ideological structure that had been organized around the two poles of capitalism and communism reduced the political instrumentalization of humanitarian intervention. In the post-Cold War era, the world moved beyond strict political bipolarity toward a hierarchical international system grounded primarily in national capabilities. This transformation was vividly symbolized by the fall of the Berlin Wall, an event that heralded the prospect of a new world order less burdened by ideological confrontation. Thus, the end of the Cold War coincided with renewed emphasis on human rights and human development worldwide. Rising economic growth rates, urbanization, education, health, and reliance on political groups and parties as platforms for elections and the distribution of power within states and the international system all pointed to a return to the centrality of the human being and individual development within systems of governance.

In this context, the civil war in Kosovo and the separatist aspirations associated with it, together with extreme violence and genocide, led major powers to undertake humanitarian action in order to prevent human catastrophe. NATO's intervention in the Kosovo civil war was not merely indicative of a political or expansionist Western approach; rather, it was defined within a framework of development and human rights as understood in the West. Accordingly, minimum standards of human rights including freedom, social justice, property, and life constituted the principal grounds for extra-regional interventions in humanitarian crises occurring within sovereign states. It may therefore be concluded that humanitarian action in the post-Cold War era, more than reflecting power-seeking or

territorial expansion on the part of intervening states, has been grounded primarily in human rights and human development. These are rights whose long-term protection contributes to global peace and human development in pursuit of humanitarian ends. The case of Libya can likewise be seen in this light, insofar as NATO intervention gained momentum when Gaddafi's army was engaged in brutal repression and killing, while liberation forces, supported by popular participation, sought to prevent the continuation of Gaddafi's reign of terror and inhuman rule in North Africa. On this basis, one may observe a model of depoliticization and transformation in humanitarian intervention. The post-Cold War environment has been shaped by three central and interrelated processes: globalization, the development of democracy, and the manifestation of human rights. All three converged around the idea of human development. In the post-Cold War period, human development emerged as the principal theory in development debates, and its major indicators played an important role in shaping the development process. Consequently, the most significant principle within human development became justice-centeredness at both the national and international levels. This justice-oriented approach drew particular attention to unequal positions and their explanation in terms of structural inequality. Therefore, the post-Cold War process, through the production of new concepts especially in relation to justice-centeredness moved toward a form of depoliticization. As a result, humanitarian intervention today derives its meaning from the concepts of human rights and justice within the broader framework of human development. In conclusion, despite the many complexities and fluctuations that humanitarian intervention has faced throughout history, in the post-Cold War era it has increasingly moved toward depoliticization and social development through reliance on the principles of human rights and human development. In this regard, John Rawls's emphasis on justice and individual liberty provides an important theoretical foundation for the depoliticized understanding of humanitarian intervention, examples of which may be observed in both Libya and Kosovo.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

غیر سیاسی شدن مداخلات بشر دوستانه پس از جنگ سرد

مجید محمدی^۱، مهدی خوش خطی^۲ ✉، مالک ذوالقدر^۳، اصغر پرتوی^۴

۱. گروه روابط بین الملل، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: Majid.mohamadi@iau.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، گروه روابط بین الملل، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: Mahdi.khoshkhatti@iau.ac.ir
۳. گروه روابط بین الملل، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: malekzolgadr@iau.ac.ir
۴. گروه روابط بین الملل، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه: Partovi@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: هدف اصلی این مقاله بررسی چگونگی غیرسیاسی شدن اقدامات بشردوستانه در شرایط پساجنگ سرد است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش کلیدی است که چگونه عمل غیرسیاسی سازی در مداخلات بشردوستانه می تواند از حقوق بشر جهان شمول در دوران پساجنگ سرد حمایت کند. همچنین، این مقاله بر اساس فرضیه خود، بررسی می کند که چگونه غیرسیاسی سازی مداخلات با تأکید بر شاخص های توسعه انسانی، منجر به بازتعریف جهان شمول از حقوق بشر می شود.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱	روش پژوهش: این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. در این راستا، موضوع غیرسیاسی شدن با بهره گیری از رویکرد عدالت اجتماعی تبیین و تحلیل شده تا ارتباط میان مداخلات بشردوستانه، مفاهیم حقوق بشر و شاخص های توسعه انسانی روشن گردد.
کلیدواژه ها: مداخلات بشر دوستانه حقوق بشر، جنگ سرد، غیر سیاسی شدن	یافته ها: یافته های پژوهش نشان می دهد که مداخله بشردوستانه فاقد یک تعریف حقوقی واحد یا استاندارد است و حوزه تحلیلی (حقوق، اخلاق یا سیاست) بر تعریف آن تأثیرگذار است. همچنین مشخص شد که مداخلات بشردوستانه، به ویژه در مواجهه با وقایع نظیر نسل کشی و کشتار دسته جمعی، اهمیتی بنیادین دارند. یافته ها حاکی از آن است که رویکرد فعلی به مداخلات بشردوستانه متأثر از تفاوت در دیدگاه ها پیرامون ضرورت اجازه شورای امنیت یا محدودیت های اقدامات تنبیهی است.
	نتیجه گیری: نتیجه نهایی این پژوهش نشان می دهد که توجه به شاخص های توسعه انسانی بستر اصلی برای سیاست زدایی یا همان غیرسیاسی شدن اقدامات بشردوستانه را فراهم می آورد. به عبارت دیگر، با تمرکز بر این شاخص ها، می توان از رویکردهای سیاسی صرف در مداخلات فاصله گرفت و به سمت حمایتی مؤثرتر و جهان شمول تر از حقوق بشر در دوران پساجنگ سرد حرکت کرد.

استناد: محمدی، مجید؛ خوش خطی، مهدی؛ ذوالقدر، مالک و پرتوی، اصغر. (۱۴۰۵). غیر سیاسی شدن مداخلات بشر دوستانه پس از جنگ سرد. *پژوهش های*

نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی، (۹) ۵، ۲۲-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2092476.1827>

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2092476.1827>

© نویسنده گان.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

در دنیای کنونی، استفاده از زور علیه یک کشور، مورد تنفر جهانی است. جامعه بین المللی، کشورهایی را که از این حربه استفاده کنند، محکوم می کند و خواستار دنیایی پر از تسالم و مصالح است. اما به دلیل آن که هنوز بشریت به آن درجه از تعالی نرسیده که با سرپنجه تدبیر و عقل مشکلات خود را حل کند، در مقام تعارضات، یکسره به سراغ قوای نظامی می رود و از آن ها بهره می جوید. حال که واقعیت چنین است، محدودیت استفاده از زور می تواند عاملی در جهت مهار این مشکل باشد. مداخله بشر دوستانه نیز به نوعی عاملی در جهت مهار این مشکل می باشد. پیش از پرداختن به موضوع مداخلات بشر دوستانه بایستی به این موضوع توجه کرد که در حوزه روابط بین الملل، دولت ها بازیگران اصلی در این صحنه هستند. دولت ها بعنوان مجموعه ای از حکومت ها و حاکمیت ها، انحصار اعمال قانون گذاری و اجرای آن را در سرزمین خود بر مردم عهده دار هستند. از این رو، نظام بین الملل شکل گرفته از این واحدهای مستقل سیاسی هستند که علاوه بر حاکمیت مطلق بر سرزمین خود تأثیراتی را از محیط بین المللی پذیرفته و سیاست های را در آن به اجرا می گذارند.

بر این اساس مداخله بشر دوستانه به معنی حفظ حقوق بشر در سرزمین تحت حاکمیت دولت مشخص است. اگرچه حقوق بشر یا رابطه میان دولت و ملت پس از شکل گیری دولت مدرن در ذیل ژئوپلیتیک مشخص اجتناب ناپذیر و مکمل هم قرار گرفته اند، با این حال تاریخ جوامع حاکی از ظلم خودکامگان بر مردم و زایل کردن حقوق طبیعی آنان می باشد. مقابله با این گونه ستمگری و رفتار توتالیتار با مردم بواسطه حکومت های با پشتوانه خشونت از جمله نیازها و رویکردهای نظام بین الملل در احقاق خواست ها و تامین نیازهای بشر در دنیا است.

موارد زیادی را می توان شاهد آورد که دولتها خارج از موافقتنامه های بین المللی یا نهادهای چندجانبه در جهت منافع خودشان عمل کرده اند. استدلال واقعگرایانه بر این پایه قرار دارد که دولتها چنین اقداماتی را زمانی بر می گزینند که نتوانند منافع خود را از طریق حقوق بین الملل یا نهادهای بین المللی تضمین کنند. لذا همانگونه که موانع در مقابل اعمال زور جامعه دولتها را شکننده می نماید، خطر یک جانبه گرایی نیز زمانی نمود می یابد که دیگر دولتها را به سرمشق قراردادن این رویه تشویق کند. واکنش به یکجانبه گرایی از سوی دولتها موجب گسترش توانایی و قدرت شان می گردد به گونه ای که آسیب پذیری خود را در مقابل چنین حملاتی کاهش می دهند.

امکان دارد این وضعیت، مبنایی را برای نظم حداقلی میان دولتها فراهم آورد، اما بعید است در فقدان گستردگی منافع و ارزش های مشترک پایدار بماند. یکی از جلوه های شناسایی جامعه از ارزشها و اهداف مشترک وجود قواعد حقوقی است که با ایجاد تعهدات حقوقی برای دولتها به دنبال محدودیت اقدام یکجانبه قدرت در هر جامعه ای است.

فارغ از اینکه دولت و حق حاکمیت خود برخاسته از اراده ملت برای پیشبرد اهداف آنان است، بهره گیری مستکبران از ساخت دولتی و نگاه توتالیتار به جامعه در راستایی تامین اهداف غیر ملی یا باز تعریف نیازهای اجتماعی بر اساس داشته های گروهی حاکم بر اراده مردم است، که می تواند زمینه های ایجاد ظلم و لغو حقوق اقلیت ها را در جامعه به همراه داشته باشد. بر این اساس شکل گیری نوعی حقوق عامه و جهانشمول برای انسان بعنوان حداقل داشته ها، به معنای جلوگیری از نابودی انسان و آزادی فردی در جامعه است. لغو اینگونه حقوق از سوی حکومت های ملی با ساختار غیر دموکراتیک به معنای نادیده گرفتن نقش انسانی و توسعه انسانی برای فراهم کردن نیازهای فردی هستند. از طرفی دیگر، بهره کشی از انسان ها و دگر سازی آنان بر اساس ویژگی فردی و اجتماعی چون زبان، رنگ، جنسیت، توانمندی و غیره از جمله موارد نقض حقوق افراد، بخصوص در جغرافیای مشخص و حاکمیت معین می باشد.

مداخلات بشر دوستانه نوعی نگاه به انسان بعنوان مجموعه ای از خواست ها و حقوق فردی و اجتماعی است که در عرصه نظام بین الملل جهت حفظ آن و جلوگیری از هرگونه زمینه های خودکامگی یا زوال فردی و اجتماعی صورت می پذیرد. نمونه ای فراوانی از این گونه اقدامات در تاریخ روابط بین الملل با رویکردهای مختلف وجود دارد. به طور مثال مشارکت فرانسوی ها در سرزمین های آفریقا برای سرنگونی حکمرانی بوکاسا (۱۹۷۹) و احترام به دولت بعدی به منظور حفظ ساختار اجتماعی در آفریقا،

همینطور اقدام دولت اسپانیا در برکنار کردن رژیم خشونت طلب ماسیاس انگتوما (۱۹۷۹) در گینه از موارد اقدامات مداخلات بشر دوستانه در حوزه نظام بین الملل بوده اند.

اما اساس این استدلال با این چالش همراه گردید که در بازداشتن ناتو در اعمال زور علیه جمهوری فدرال یوگسلاوی با ناکامی روبرو شد. این اقدام نه با توسل به دفاع مشروع قابل توجیه می باشد و نه با مجوز شورای امنیت صورت گرفته است. در عوض، تخطی آشکاری از روندهای قانونی منشور در اعمال زور بوده و شهادی بر این نگرش واقعگرایانه است که حقوق تنها زمانی الزام آور است که قدرت دولتها خواهان الزام آن باشد. چالش اصلی در مورد این نگرش واقعگرایانه این است که ناتو مدعی نبود که حقوق را کنار گذاشته است.

عمده تفکرات مداخلات بشر دوستانه پس از جنگ جهانی دوم با تشکیل سازمان ملل متحد سامان دهی گردید. افزایش این نوع اقدامات در عرصه جهانی برای مقابله با حکومت های دیکتاتوری برای حفظ و آزادی مردم از زیر سیاست های سرکوب و خشونت آلود دولت ها صورت پذیرفت. در کنار این نوع مداخلات در کشورهای سرکوبگر، تأثیرپذیری از رفتار سیاسی بخصوص در قالب جنگ سرد متدوال گردید. برخورد دوگانه بر اساس نوع حکومت سوسیالیستی یا سرمایه داری منجر به سیاسی شدن مداخلات بشردوستانه در کشورهای دیگر گردید. مداخلاتی که بیشتر برای براندازی نظام های مخالف یا ایدئولوژی سوسیالیستی و سرمایه داری صورت می پذیرفت.

پیشینه پژوهش به منظور تبیین هرچه بیشتر مسئله به صورت ذیل است که در انتها با توجه به دیدگاه های مختلف پژوهشی مسئله مورد نظر استخراج می گردد.

سید عبدالعلی قوام و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان "ارتقای مفهوم مداخله بشردوستانه در بستر نظریه های روابط بین الملل (با تأکید بر مکتب انگلیسی)" به این نکته توجه کرده اند که مفهوم مداخله بشر دوستانه حاکی از تفوق یافتن اصل متری عدالت بر اصل کلاسیک حاکمیت کشورها است. طبق این مفهوم، در صورت وقوع جنایت های فاحش حقوق بشر از سوی حاکمان ستمگر، حق حاکمیت آنها مخدوش شده و بنا به شرایطی، مداخله در امور داخلی آنها تجویز می گردد. بر این اساس، با وقوع جنایت های گسترده حقوق بشری در سال های پس از جنگ سرد در رواندا، یوگسلاوی، سومالی و غیره، جامعه بین المللی نسبت به فرهنگ حقوق بشر متعهد گردید و برای جلوگیری از نسل کشی، شکنجه و تجاوز اساسی به حقوق انسان ها مداخلات بشر دوستانه را در دستور کار خود قرار داد. در همین راستا، نظریه پردازان روابط بین الملل نیز تلاش های نظری متفاوتی را برای درک پیدایی این مداخلات صورت دادند. نظریه پردازان با استفاده از نظریات گوناگون نظیر واقع گرایی، سازه انگاری، لیبرالیسم و غیره سعی در تبیین مفهومی این پدیده داشته اند.

نبی الله ابراهیمی (۱۳۸۶) در مقاله ای با عنوان "تحول مفهوم مداخله بشردوستانه در روابط بین الملل" به این موضوع پرداخته است که بررسی تحول مفهوم مداخله بشردوستانه در روابط بین الملل با کمک گرفتن از تئوری های روابط بین الملل می باشد. مداخله بشردوستانه در جامعه بین المللی به مثابه قاعده، سخت ترین آزمایش برای جامعه مذکور است که بر اساس اصول حاکمیت، عدم مداخله و عدم استفاده از زور پایه ریزی شده است. با جهانی شدن مقوله حقوق بشر و توجه ویژه به دوری گزیدن از نسل کشی، شکنجه و تجاوز به حقوق اولیه انسان ها، این اصل انسان دوستانه، با اصول حاکمیت و عدم مداخله تعارض پیدا کرده است. در عین حال، مفهوم مذکور با تحولی عمیق در قبل و بعد از جنگ سرد روبرو شده است.

نگیل رودلی و همکاران (۲۰۰۷) در پژوهشی با عنوان "مروری بر کوزوو: مداخلات بشردوستانه بر روی خطوط گسل های حقوق بین الملل" اینگونه بیان داشته اند که ادعای دکترین مداخله بشر دوستانه یکی از مباحث مهم و مورد مناظره در حقوق بین الملل است. به خوبی می توان این مناظره را در عرصه مناسبات بین المللی در بکار گیری نیروهای نظامی در کوزوو شاهد بود. این بحث ها آمیزه ای از مقایسه ها و مخالفت های طرح بندی شده هستند. مهمترین شاخص این نگاه های متفاوت نسبت به روش شناسی آنان است. عمده این اختلافات بر اساس ارزش حقوق بشر و حاکمیت می باشد. اما بی تردید یک نوع مطالعه میان رشته ای بوده که بین حقوق بین الملل و هویت سیاسی قرار گرفته است. سه نکته که در این خصوص حائز اهمیت است؛ عمل دولتی، پایداری سیستم بین المللی و مسئولیت.

نیکولاس جی ویلر و دوستان (۱۳۸۴) در مقاله ای با عنوان "مداخلات بشر دوستانه یکجانبه و حقوق بین الملل" به این موضوع پرداخته است که تحولات سریع جامعه بین المللی در دهه ۱۹۹۰ مسائل و پرسش های متعددی را در عرصه های مختلف به وجود آورد. یکی از نقاط عطف این تحولات بهانه بشر دوستانه سازمان ناتو و مداخله یک جانبه اشدر کوزوو بود که مخالفان و موافقان متعددی را در جامعه بین المللی ایجاد کرد. این مقاله به بحث درباره مشروعیت مداخله بشردوستانه با تأکید بر چالش های حقوقی و اخلاقی با اقدام یکجانبه در جامعه دولتها می پردازد. نویسنده سعی در پاسخ به این پرسش دارد که آیا اجازه سازمان ملل متحد شرط اساسی مداخله بشردوستانه است و اگر چنین می باشد رابطه مناسب و شایسته میان شورای امنیت و مجمع عمومی چیست؟ این مقاله ابتدا به چگونگی برخورد حقوق بین الملل و روابط بین الملل با اقدام یکجانبه می پردازد و در ادامه به طور مفصل موارد جایگزین حقوقی و اخلاقی اقدام ناتو در کوزوو را، در سه تفسیر ذیل، مورد بررسی قرار می دهد: اول اینکه این مداخله غیرقانونی است و تهدیدی برای نظم بین المللی محسوب می شود. دوم، از نظر حقوقی قابل توجیه نیست، اما از نظر اخلاقی قابل اثبات است. سوم اینکه این مداخله نقطه عطفی در توسعه قواعد جدید حقوق بین الملل عرفی است که مداخلات بشردوستانه یکجانبه را مجاز می داند.

پژوهش های جدید نشان می دهند که تحول حقوق بین الملل صرفاً محدود به مداخلات نظامی و حمایت از حقوق بشر در عرصه سنتی نیست، بلکه با ظهور فناوری های نوین، ابعاد جدیدی از مسئولیت، مشروعیت و حمایت از حقوق بنیادین انسان نیز مطرح شده است. در این راستا، فرج پور و همکاران (۲۰۲۵) با بررسی نقش هوش مصنوعی در داوری و چالش های حقوقی ناشی از تصمیمات خودکار، تأکید می کنند که توسعه فناوری های نوین، بدون وجود چارچوب های حقوقی شفاف و مبتنی بر اصول عدالت، پاسخگویی و حمایت از حقوق بنیادین انسان، می تواند مشروعیت نظام های تصمیم گیری را با چالش مواجه سازد. از دیدگاه آنان، رعایت اصول حقوق بشری و حاکمیت قانون، پیش شرط استفاده مشروع از سازوکارهای نوین تصمیم گیری در عرصه های ملی و بین المللی است. اگرچه موضوع این پژوهش در حوزه فناوری و داوری ورزشی مطرح شده است، اما نتایج آن از منظر ضرورت تقویت سازوکارهای حقوقی و عدالت محور، با مباحث مربوط به مشروعیت مداخلات بشردوستانه و حمایت از حقوق بشر در نظام بین الملل نیز همخوانی مفهومی دارد. (Farajpour et al., 2025)

با توجه به پژوهش های پیشین مفهوم مداخلات بشر دوستانه عمدتاً در کانون مسائل حقوق بین الملل تبیین شده است و متأثر از تحول ساختار بین المللی می باشد. با این حال پژوهش حاضر ضمن تأکید بر فرآیند حقوق بین المللی بر اساس رویکرد عدالت محوری ناشی از تأکید ساختار بین المللی بر توسعه انسانی مورد توجه قرار می دهد. از این جهت، غیر سیاسی شدن مداخلات بشردوستانه را در کانون تحولات بین المللی پسا جنگ سرد پیگیری می کند. بر این اساس مقاله حاضر به بررسی غیر سیاسی شدن مداخلات بشردوستانه در جهان با تأکید بر اصل عدالت اجتماعی متمرکز گردیده است که برای نمونه می توان به مساله لیبی و کوزوو پرداخت. در ادامه با تأکید بر این سوال اصلی که چگونه عمل غیر سیاسی شدن در مداخلات بشر دوستانه می تواند از حقوق بشر جهانشمول در دوران پساجنگ سرد حمایت کند؟ به بررسی چارچوب نظری و سپس محورهای اصلی غیر سیاسی شدن و مداخلات بشر دوستانه خواهیم پرداخت.

چارچوب نظری

انسانیت نوعی کرامتی است که یک انسان برای انسان دیگر قائل می شود که باید همیشه مورد احترام قرار بگیرد. این تنها کرامت انسانی است که تداوم دارد نه تنها بتواند اقدامی مخالف به برابری ضروری سیستم خود و دیگران انجام دهد، بلکه زیر تعهد به تشکر و تمرین آن برای حفظ کرامت هر انسانی باشد.

در تفکرات باستانی یونان و ایدئولوژی آنان بهر گشی و برده سازی انسان ها به عنوان یک اصل مورد توجه قرار می گرفت، عمدتاً نسل کشی ها قابل توجه به منظور توسعه نسلی و جلوگیری از رشد نسل خاصی به وقوع می پیوست، با تمام این تفسیر قرن ۲۰ ام حکایت از نوعی چرخش به سمت انسان گرایی و حقوق بشر داشت، اگرچه در موضوع نسل کشی و دیگر کشتارها و نسل

کشی ها همچنان در دنیا وجود داشتند، اما بحث حقوق طبیعی انسان ها بخصوص حق زندگی، آزادی و مالکیت موضوعی مهم در بازگشت دوباره کرامت انسانی و توسعه انسانی پس از جنگ جهانی دوم و جنگ سرد بود.

میلیون ها انسان زندگی خود را در اثر انقلاب فرهنگی مائو از دست دادند، جنگ داخلی در شرق بنگال، نسل کشی در اوگاندا، تصویر سازی برای آرمان شهرها در غالب های دینی و قومی هزاران نفر را به کام مرگ کشاند، کشتار با گازهای سمی در شمال عراق، بازگشت ملی گرایی قومی در یوگوسلاوی، جنگ روس ها با جدایی طلبان چچنی، نسل کشی رواندا، غارتگری و غارت طرفداران اندونزیایی در شرق تایمور. تمامی اینها صحنه های دلخراش از زیر پا گذاشتن فردگرایی و حقوق انسانی در طی سالیان نزاع و درگیری در جهان هستند. دلایلی وجود دارد که نشان میدهد قرن ۲۱ نیز به سمت صلح بیشتر حرکت نکرده است. کشتار رواندا و آواره شدن هزاران انسان و نسل کشی های وحشتناک پایداری صلح را زیر سوال می برند، نمونه دوم، منازعات حاکم بر آفریقا و کشتارهای آنان در کشورهای مختلف بخصوص تجاوز به عنف ها در کنگو، بیانگر بهبود وضعیت حقوق بشر و صلح در جهان نیست. برکناری و اعدام صدام حسین و حذف رژیم بعثی از عراق زمینه های برخورد شدید بین گروه های شیعی و سنی را در عراق هموار کرد که اگر در صورت باقی ماندن وی در قدرت می تواند تعادل و صلح را بین هر دو گروه حفظ کند(قاری سید فاطمی، ۱۳۸۶).

با تمام این تفاسیر نگاه های نظری مختلفی در راستایی بهبود وضعیت انسانی و توسعه به منظور جلوگیری از کشتارها و نسل کشی ها از سوی متفکران معاصر همچون جان راولز صورت گرفته است. نظریه عدالت راولز که بر اساس عدالت بنا شده می تواند پایه نظری خوبی برای بحث در حوزه جلوگیری از کشتار و بازگشت به عدالت میان انسان ها باشد تا بتواند به نوعی از نسل کشی ها و نابودی گونه های مختلف انسانی جلوگیری بعمل بیاورد. بر این اساس، بخش حاضر به بررسی موضوع غیر سیاسی شدن در قالب نگاه ها و نظریات جان راولز بعنوان چارچوب نظری مقاله می پردازد.

عدالت از نظر رالز

جان رالز در میان اندیشمندان قرن بیستم به لحاظ توجه به فلسفه سیاسی دارای جایگاه ویژه ای است. تدوین نظریه ای از عدالت بر پایه آموزه های لیبرالی اگر چه از سوی فلاسفه قبلی عرضه شده بود، اما توسط جان رالز، عمق و جامعیت پیدا کرد به گونه ای که اثر او را با آثار فلاسفه بزرگی مانند کانت مقایسه کرده اند.

در نظریه عدالت رالز، نظریات اخلاقی و سیاسی در ارتباط با هم بحث شده اند و برای شرح آنها از علومی مانند اقتصاد و روانشناسی نیز استفاده شده است. هدف رالز از ارائه تئوری عدالت، تعریف و دفاع از مفهوم خاص عدالت اجتماعی و اخلاقی و نظام مند از عدالت لیبرالی است. در نظر رالز، عدالت، مقدم ترین فضیلت نظام های اجتماعی و فضیلتی است که به هیچ وجه نمی توان از آن صرف نظر کرد.

اهمیت جان رالز فقط به خاطر احیای فلسفه سیاسی نیست، بلکه رالز به خوبی توانست میان اصول آزادی و برابری، سازش برقرار نماید و نسبت این دو را به گونه ای ترسیم کند که نه آزادی قربانی و نه برابری بی محتوا شود.

رالز در نظریه عدالت می نویسد: «عدالت اولین فضیلت برای نهاد اجتماعی است، همچنان که حقیقت برای نظام تفکر عدالت از نظر رالز مقدم بر خوشبختی است. خوشی و کامیابی آنگاه به عنوان یک ارزش مثبت تلقی می شود که عادلانه بودن آن محرز باشد. عدالت چارچوبی است که افراد مختلف در آن فرصت پی گرفتن آمل و ارزش های مورد نظر خود را پیدا می کنند. دو اصل نظریه بازبینی شده عدالت رالز بدین قرار است:

الف) هر شخصی نسبت به طرحی کاملاً کافی از آزادی های اساسی برابر که با طرح مشابهی از آزادی ها برای همگان همساز باشد، حق لغو ناشدنی یکسان دارد؛ ب) نابرابری های اجتماعی و اقتصادی به دو شرط قابل قبول هستند: ۱- باید مختص به مناصب و مقام هایی باشند که تحت شرایط برابری منصفانه فرصت ها باب آنها به روی همگان گشوده است. ۲- این نابرابری ها باید بیشترین سود را برای محروم ترین اعضای جامعه داشته باشند (اصل تفاوت)

رالز عدالت را تبلور انصاف می‌داند و می‌گوید در وضع نخستین (*original position*) که تا حدی مشابه مفهوم وضع طبیعی است، آدمیان می‌خواهند جامعه مدنی تشکیل دهند و به‌ناچار روی اصولی معقول و منصفانه توافق می‌کنند. نقشی که این اصول در تفکیک حقوق، تکلیف‌ها و تقسیم مزایای اجتماعی برعهده می‌گیرد همان است که مفهوم عدالت نامیده می‌شود (Rawls, 1999: 3)

منظور رالز از عدالت در واقع «عدالت اجتماعی» است. یعنی رالز به دنبال فضیلت اشخاص نیست بلکه در تلاش است، اصولی را برای عدالت تنظیم کند تا تضاد منافع افرادی که در اجتماع به دنبال بیشتر کردن سهم خود از توزیع خیرات اجتماعی هستند را به طور منصفانه حل و فصل نماید (ملکیان، ۱۳۸۹: ۸۰-۸۲)

به نظر رالز عدالت زمانی محقق می‌شود که به توزیع صحیح سود و مسئولیت در همکاری اجتماعی برسیم و این امر مربوط به ساخت جامعه و نهادهای تشکیل دهنده آن است. زیرا «نهادهای اجتماعی شیوه دسترسی افراد به منابع را معین می‌کنند و قواعد تعیین حقوق و امتیازات و رسیدن به قدرت سیاسی و انباشت سرمایه را در بردارند (بشیریه ۱۳۷۹: ۱۱۷) رالز می‌گوید، موضوع اصلی عدالت، ساختار اساسی جامعه و سازوکاری است که طی آن نهادهای اجتماعی، حقوق و وظایف اساسی در توزیع و چگونگی تقسیم مزایای حاصل از همکاری اجتماعی را تعیین می‌کنند، بنابراین عدالت همان حذف امتیازات بی دلیل و ایجاد تعادلی واقعی در میان خواسته‌های متعارض انسان‌ها است که در ساختار یک نهاد اجتماعی پیش بینی شده است. رالز معتقد است که افراد در جامعه دارای منافع مشترک و متضاد هستند؛ اشخاص نسبت به این مسئله که منافع و سودهای بیشتری که از طریق همکاری جمعی آنان به دست می‌آید، چگونه توزیع می‌شود، بی اعتنا نیستند و هر یک از آنان برای تعقیب اهدافشان ترجیح می‌دهند سهم بیشتری دریافت کنند نه کم تر.

از این رو عدالت زمانی حاصل می‌شود که توزیع درست سود و مسئولیت در همیاری اجتماعی صورت گیرد. حال سؤال رالز این است که این عدالت چگونه حاصل می‌شود و چگونه افراد خواهند توانست به سود بیشتر دست یابند و جامعه هم عادلانه باشد. وی برای پاسخ به این سؤال و طرح نظریه اش از «قرارداد اجتماعی» کمک می‌گیرد. زیرا او در سنت فلسفی کانت قرار دارد؛ بنابراین معرفت ارزش‌ها و حقایق بذات را نمی‌پذیرد و هیچ مرجع بیرونی برای تعیین درستی یا نادرستی رفتار انسان نمی‌شناسد و می‌گوید اخلاق، محصول سازندگی ذهن انسان‌ها است و لذا انسان‌ها تنها از طریق «گفتگو» می‌توانند به توافق برسند و اصولی را برای زندگی اجتماعی خود تعیین نمایند. در راستای اعتقاد به «گفتگو»، رالز می‌گوید، باید افراد در شرایط آزاد و برابر قرار بگیرند تا بتوانند با توجه به حقوق طبیعی و تخلف ناپذیر انسان‌ها، اصولی را گزینش کنند. و این «توافق» و «گفتگو» تنها از طریق احیای نظریه قرارداد اجتماعی قابل تصور است.

این فیلسوف قرن بیستمی، نظریه قرارداد اجتماعی را برای حل مسئله عدالت در سطح نظری بسیار مناسب می‌داند؛ چون مشکل عدالت از عدم توافق افراد نسبت به سهم خود از منافع اجتماعی ناشی می‌شود. به نظر رالز در جامعه هم تفاهم و همکاری وجود دارد و هم تعارض منافع، انسان‌ها نه می‌توانند بدون هم زندگی مطلوبی داشته باشند و نه می‌توانند به تصاحب فرصت‌ها توسط دیگران بی تفاوت باشند؛ بنابراین تدارک اصولی که شرایط زندگی عقلانی را فراهم نماید لازم است. به نظر او مشکل عدالت در جامعه، «تضاد منافع» است؛ از این رو لازم است به شیوه‌ای مناسب، این «عدم توافق» را به «توافق» تبدیل کنیم. شیوه مناسب جهت این تبدیل همان «قرارداد اجتماعی» است که میان افراد ذی نفع در جامعه درباره نحوه صحیح توزیع منافع و مسئولیت‌ها منعقد می‌گردد.

البته رالز، شرایطی خاص برای قرارداد اجتماعی ذکر می‌کند تا گفتگو و توافق افراد بر اساس روندی «بی طرفانه» و «منصفانه» انجام گردد. مهم ترین شرط تحقق بی طرفی برای قرارداد، در نظر گرفتن وضعیتی است که انسان‌ها برابر و آزاد باشند. این وضع همان «وضعیت آرمانی» است که در نظریه طرفداران قرارداد اجتماعی به «وضع طبیعی» معروف است. رالز با اندک تغییری در مسأله وضع طبیعی، شرایط بی طرفی و منصفانه که زیربنای عدالت است را محقق می‌سازد.

وضع اولیه، مهمترین بخش نظریه عدالت رالز را تشکیل می‌دهد. منظور او از وضع نخستین، وضعی فرضی و ایده آل است که در آن اصول عدالت گزینش می‌شود. در این وضع شرایطی وجود دارد که افراد جامعه در آن شرایط، بدون اطلاع از موقعیت آینده

خود، اصول زندگی اجتماعی را گزینش می کنند. در این وضعیت، افراد در مورد یک جامعه عادلانه و منصفانه تصمیم گیری می نمایند. بنابراین، وضعیت نخستین یک وضعیت فرضی است که طی آن افراد با داشتن ویژگی هایی به روش منصفانه اصول عدالت را گزینش می کنند. بنا به نظر رالز جهت تحقق شرایط منصفانه و برابر لازم است انسان ها در وضع اولیه دارای ویژگی های ذیل باشند:

الف) آزاد بودن: اولین ویژگی انسان رالز در وضع نخستین، آزاد بودن است. بدین معنا که افراد بدون هیچ فشار و مانعی، به گفتگو می پردازند و برای توافق و تصمیم گیری نه اجبار سیاسی وجود دارد و نه اجبار اخلاقی.

ب) عاقل بودن: رالز معتقد است که افراد در وضع نخستین عاقل هستند. البته عقلانیت به معنای عقلانیت ابزاری است. یعنی آنها رابطه بین هدف و وسیله را درک می کنند و برای تأمین اهدافشان از بهترین وسیله استفاده می کنند و لذا تصمیماتی که در وضع نخستین می گیرند، کاملاً عاقلانه است (بهشتی، ۱۳۷۹: ۱۹۰-۱۹۵)

ج) سودجو بودن: ویژگی سوم انسان رالز در وضع اولیه، سودجو بودن اوست. یعنی در گزینش اصول عدالت اصولی را انتخاب می کند که بیشترین نفع او را تأمین نمایند و اساساً هدف او از شرکت در قراردادهای اجتماعی، تأمین سود خود است. که با گفتگو و توافق آن را به دست خواهد آورد.

د) «حجاب جهل» قرار داشتن: پرده جهل از مفاهیم کلیدی فلسفه سیاسی رالز است. از ویژگی های انسان در وضع نخستین این است که افراد طرف قرارداد از هر خصوصیتی که آنها را از دیگر افراد شرکت کننده در قرارداد متمایز کند بی خبر هستند. مراد رالز از پرده جهل، وجود فاکتور بازدارنده ای است که بین افراد در وضع نخستین و شرایط واقعی حایل می شود و مانع از توجه اعضای قرارداد اجتماعی و تدوین کنندگان اصول عدالت به امتیازات و فرصت های شخصی خود می شود. افراد در ورای حجاب جهل، حتی از سود و فرصت های خود بی خبر و حتی از وضعیت اجتماعی، نوع و جنسیت خود در جامعه واقعی بی اطلاع هستند. یعنی نمی دانند در چه نسلی واقع شده اند، دارای چه فرهنگ و تمدنی هستند و همچنین از موقعیت طبقاتی خود بی اطلاع هستند (زند، ۱۳۸۹: ۷۱)

تنها چیزی که افراد اطلاع دارند این است که آنها در جامعه ای که می خواهند زندگی کنند «تضاد منافع» وجود دارد. در پشت پرده جهل همه یکسان هستند و امتیازی در میان افراد وجود ندارد. همه می خواهند به بهترین شرایط دست یابند، اما هیچ کس در صدد تعدی و تجاوز به دیگری نیست. به نظر رالز، این جهل انسان در وضع نخستین، قوه داوری انسان را از بین نمی برد. بلکه به او کمک می کند تا به درکی عاقلانه و آگاهانه از عدالت برسد. این جهالت افراد موضعی است و محدود به درک او از موقعیت خود در جامعه آینده می باشد. جهل افراد نسبت به آینده خود، آنها را ترغیب می کند تا به دنبال قواعدی باشند که بتواند آزادی آنها را تأمین کند و نابرابری ها به محرومیت افراد محروم نیفزاید. رالز می گوید: «در این وضعیت، هیچ کس جایگاه اجتماعی، وضعیت طبقاتی یا مقام و موقع اجتماعی خود را نمی شناسد و نمی داند سهم او از موهبت ها و توانایی های طبیعی، هوش، قدرت و چیزهای دیگر چقدر است.

رالز می خواهد افراد را در موقعیتی برابر و بی طرف قرار دهد تا آنها بتوانند اصول مشترک عدالت را انتخاب کنند و این اصول بر اساس منافع شخصی نباشد. افراد اگر بدانند موقعیت آنها در جامعه واقعی چیست، هر فرد سعی می کند همان اصولی را گزینش کند که فقط به نفع خویش باشد. بنابراین این افراد به توافق و قرارداد نخواهند رسید. در نتیجه رالز با طرح «حجاب جهل» سعی دارد همه طرف های قرارداد از هر ویژگی که آن ها را از سایر افراد شرکت کننده در قرارداد متمایز می کند بی خبر باشند. او با این کار چند مشکل را حل می کند:

۱. نخست این که هر گونه زمینه ای که موجب عدم توافق طرف های قرارداد می شود را از بین می برد.
۲. این که حجاب جهل، رابطه میان طرف های قرارداد را با یکدیگر «منصفانه» می گرداند و نوعی بی طرفی را برای طرفین قرارداد ایجاد و تحمیل می کند.

۳. انگیزه لازم را برای همه طرف های قرارداد جهت حداکثر رساندن «خیرهای اجتماعی بنیادین» به وجود می آورد (نصری، ۱۳۸۲: ۴۸)

بدین ترتیب رالز با این فرض، افراد را از اموری که آنها را از بی طرفی خارج می کند محروم می گرداند. حجاب چهل، همراه با سودجویی و عقلانیت، وضعیتی را فراهم می آورد که افراد آمادۀ گزینش اصول عدالت برای جامعه می شوند. رالز این خصوصیات را از اندیشه لیبرالیستی اخذ کرده است. چون در تفکر لیبرالیستی، عقل گرایی هسته اصلی محسوب می شود و «فرد» به عنوان موجود خود بنیاد، فقط به عقل متکی است و اصل آزادی نیز از ترکیب این دو عنصر یعنی «عقل» و «فرد» حاصل می شود. این ویژگی هایی که رالز از مکتب لیبرالیسم اخذ کرده مانع از به خطر افتادن افراد در قرارداد اجتماعی می شود.

اصول بین الملل

رالز نظریه ی قانون ملل را تفسیر خاصی از حق و عدالت می داند که نسبت به اصول و قواعد حقوق بین الملل و اجرای آن اعمال می شود و این نظریه را (آرمان شهر واقع گرا) می نامد؛ زیرا در عین آرمانی بودن، به واقعیاتی چون وجود کشورهای قانون شکن و جوامع محنت زده توجه دارد. کنش گران اصلی که در وضعیت نخستین در ورای پرده ی بی خبری در مورد اصول عدالت تصمیم گیری می کنند، نمایندگان ملت ها، نه دولت ها، هستند؛ زیرا ملت ها ویژگی اخلاقی مشخصی دارند. ملت ها معقول و عاقلاند و در شرایط منصفانه با دیگر ملت ها همکاری می کنند؛ حال آن که کشورها حاضر نیستند منافع خود را در شرایط معقول کنار بگذارند. کشورها از قدرت خود در راه سلطه طلبی استفاده می کنند و اگر منافع شان اقتضا کند، برای ضمیمه کردن دیگر کشورها به خود، به جنگ های توسعه طلبانه دست می زنند.

اکنون نمایندگان ملت ها، در پس پرده ی بی خبری بر سر اصول زیر توافق می کنند:

۱. آزادی و استقلال ملت ها که دیگر ملت ها باید به این آزادی و استقلال احترام بگذارند؛

۲. پای بندی به تعهدات؛

۳. برابری ملت ها که می توانند طرف تعهداتی قرار گیرند که آنها را محدود می کنند؛

۴. تعهد به وظیفه ی عدم مداخله؛

۵. حق دفاع از خود و ممنوعیت شروع جنگ به دلیلی غیر از دفاع از خود؛

۶. احترام به حقوق بشر؛

۷. اعمال محدودیت بر اعمال جنگی؛

۸. وظیفه ی مساعدت به دیگر ملت هایی که در شرایط نامطلوب اقتصادی هستند؛ شرایطی که مانع از داشتن نظام سیاسی،

اجتماعی عادلانه یا مطلوب است.

رالز بر این باور است که اصول پی شگفته، کامل نیستند و ممکن است اصول دیگری به آن ها اضافه شوند. همچنین، این

اصول باید در راستای یکدیگر تفسیر شوند (راسخ، ۱۳۸۴)

حقوق بشر در قانون ملل

حقوق بشر از دید رالز آن حق هایی است که به هیچ آموزه ی دینی یا فلسفی خاص در مورد طبیعت بشر وابسته نیست؛ زیرا اثبات حقوق بشر به آن روش، تکثرگرایی موجود را به مثابه یک واقعیت نادیده می گیرد. به دیگر سخن، آموزه های جامع، اعم از دینی و غیردینی، نظریه ی حق را بر فهم اخلاقی خاصی از سرشت انسانی بنا می کنند و از این رو، نمی توانند مورد توافق همه ی ملت ها قرار بگیرد؛ ملت هایی که هر کدام به مجموعه ی خاصی از آموزه های جامع و گاه متضاد با یکدیگر باور دارند. بر این اساس در قانون ملل، حق های بشر نباید بیان گر سنت های فکری یک فرهنگ خاص باشند؛ زیرا این حق ها صرفاً موضوع توافق میان اعضای یک ملت نیست، که در وحدت نظر آن ها نیز تردید وجود دارد، بلکه ملت های گوناگون، از جمله ملت های آزادی خواه و شرافتمند غیر آزادی خواه نیز با این حق ها موافق اند. برای اینکه ملت های گوناگون بر سر حقوق بشر به توافق برسند، این حقوق باید ضروری، جهانی و حداقلی باشند. ضروری بودن آن ها بدین معناست که نه تنها ملت های آزادی خواه، بلکه ملت های شرافتمند غیر آزادی خواه نیز به نقض این حق ها اعتراض می کنند. حقوق یاد شده، جهانی اند و همه ی ملت

ها آنها را می پذیرند، از این رو، نمی توانند بر یک آموزه ی جامع خاص بنا شوند. در آخر، حق های بشر حداقلی اند؛ بدین معنا که صرفاً معیارهایی حداقلی، نه کافی، برای سنجش مطلوبیت نظام سیاسی داخلی و نهادهای اجتماعی آن به دست می دهد (بشیریه، ۱۳۸۳)

معیارهای حداکثری نمی توانند مورد توافق ملی قرار گیرند که در وضعیت نخستین از وضعیت مادی و منابع خود در عالم واقع بی خبرند. بنابراین، رالز تاکید می کند که نمی توان حقوق بشر در سطح بین المللی را با حقوق شهروندان در جوامع دموکراتیک مشروطه یکسان دانست. وجود حق های بشر، شرط لازم هرگونه نظام همکاری اجتماعی است و چنانچه حق ها به طور نظام مند نقض شوند، هیچ گونه نظام همکاری بر جای نخواهد ماند و نظام بردگی و سلطه، بر اساس زور برقرار می شود.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است. گردآوری داده ها به شیوه کتابخانه ای و با بهره گیری از منابع علمی، کتاب ها، مقالات تخصصی، اسناد بین المللی و گزارش های مرتبط با مداخلات بشردوستانه در دوره پس از جنگ سرد انجام شده است. در بخش تحلیل، با اتکا به چارچوب نظری عدالت اجتماعی جان رالز و مفاهیم حقوق بشر و توسعه انسانی، روند تحول مداخلات بشردوستانه از رویکردهای سیاسی و ایدئولوژیک دوران جنگ سرد به رویکردهای مبتنی بر حمایت از حقوق بشر در دوران پساجنگ سرد مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین به منظور تبیین تجربی موضوع، دو مطالعه موردی کوزوو و لیبی به روش تحلیل کیفی اسناد و شواهد تاریخی بررسی شده اند تا ابعاد و شاخص های غیرسیاسی شدن مداخلات بشردوستانه و تأثیر آن بر حمایت از حقوق بشر جهانی تحلیل گردد. در نهایت، داده ها از طریق استدلال منطقی، مقایسه تطبیقی و تحلیل مفهومی مورد ارزیابی قرار گرفته و نتایج پژوهش بر مبنای ارتباط میان عدالت اجتماعی، توسعه انسانی و مداخلات بشردوستانه استخراج شده است.

یافته ها

پسا جنگ سرد

معمای جنگ سرد

جنگ سرد اصطلاحی است که به دوره ای از رقابت، تنش، و کشمکش های سیاسی و ژئوپلیتیکی بین بلوک شرق (اتحاد جماهیر شوروی و دولت های اقماری اش) و بلوک غرب (ایالات متحده و متحدان ناتو) بعد از جنگ جهانی دوم گفته می شود. مورخان در تاریخ شروع و پایان جنگ سرد کاملاً موافق یکدیگر نیستند، اما در دوره زمانی بین سال های ۱۹۴۷ دکنترین ترومن (یک سیاست خارجی ایالات متحده که متعهد می شد به کشورهای که در خطر سلطه شوروی بودند کمک کند) تا سال ۱۹۹۱ فروپاشی شوروی نظر مشترک دارند. در طول این دوره رقابت میان این دو ابرقدرت در عرصه های گوناگون مانند اتحاد نظامی، ایدئولوژی، روانشناسی، جاسوسی، ورزش، تجهیزات نظامی، صنعت و توسعه فناوری ادامه داشت. این رقابت ها پیامدهایی مانند مسابقات فضایی، پرداخت هزینه های گزاف دفاعی، مسابقات جنگ افزار هسته ای و تعدادی جنگ های غیرمستقیم به دنبال داشت.

گرچه در طول جنگ سرد هرگز درگیری نظامی مستقیمی میان نیروهای ایالات متحده و شوروی به وجود نیامد، اما گسترش قدرت نظامی، کشمکش های سیاسی منجر به جنگ های نیابتی و درگیری های مهم بین کشورهای پیرو و هم پیمانان این ابرقدرت ها شد. هر چند ایالات متحده و شوروی در طول جنگ جهانی دوم و در مقابل آلمان نازی متحد بودند، اما حتی پیش از پایان جنگ نیز بر سر چگونگی دوباره سازی جهان پس از جنگ با هم اختلاف داشتند (Brzezinski, 1992)

پس از جنگ در حالی که آمریکا در تلاش بود تا کمونیسم را در جهان محدود کند گستره جنگ سرد به بسیاری از نقاط جهان به ویژه اروپای غربی، خاورمیانه و جنوب شرقی آسیا کشیده شد. در این دوره جهان با بحران های مکرر مانند ساخت دیوار

برلین (۱۹۸۹-۱۹۶۱) جنگ کره (۱۹۵۰-۱۹۵۳) جنگ ویتنام (۱۹۵۹-۱۹۷۵) بحران موشکی کوبا (۱۹۶۲) و جنگ شوروی در افغانستان (۱۹۷۹-۱۹۸۸) روبه‌رو شد که هر لحظه امکان یک جنگ جهانی را ایجاد می‌کرد اما در نهایت این اتفاق رخ نداد. یکی از دلایل مهم دوری هر دو طرف از ایجاد یک جنگ مستقیم دسترسی آن‌ها به جنگ‌افزار هسته‌ای و ترس از استفاده طرف مقابل از این سلاح‌ها بود.

سرانجام در پایان دهه ۱۹۸۰ و با دیدارهای مقام‌های بلندپایه که به وسیله آخرین رهبر شوروی میخائیل گورباچف ترتیب داده شد و برنامه‌های اصلاحی گورباچف جنگ سرد پایان یافت. جنگ سرد با سقوط کمونیسم و فروپاشی و تجزیه اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ به پایان رسید.

پس از پایان جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۴۵ تنش بین ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی از سر گرفته شد. این تنش در سال ۱۹۴۵ تا ۱۹۴۷ افزایش یافت. در این باره تاریخ‌نگاران دیدگاه‌های متفاوتی دارند، اما به باور همه آن‌ها سال آغاز جنگ سرد ۱۹۴۷ بوده‌است. در مورد تاریخ پایان آن، عده‌ای آن را هم‌زمان با سقوط دیوار برلین در ۱۱ نوامبر ۱۹۸۹ و گروهی آن را هم‌زمان با تاریخ تجزیه اتحاد جماهیر شوروی در ۲۵ دسامبر ۱۹۹۱ می‌دانند.

ساختار نظام بین الملل پسا جنگ سرد

به نظر می‌رسد که وضعیت پسا جنگ سرد به نوعی به سمت نظام تک قطبی یا سلسله مراتبی سوق داده شده است. به دلیل پاره‌ای تشابهات نظام تک قطبی با نظام حکومت جهانی و همچنین نظام سلسله مراتبی، اگر چه ممکن است با مشکل استنباط و نتیجه‌گیری روبه‌رو باشد، اما ناگزیر باید از دیدگاه‌های جدید در مورد این نظام‌ها برای تشریح ویژگی‌های نظام تک قطبی استفاده کرد، اگرچه، ممکن است یک نظام تک قطبی که توزیع قدرت در آن به وسیله یک قدرت برتر صورت می‌گیرد به لحاظ تاریخی وجود نداشته باشد و به لحاظ نظری نیز کمتر محتمل باشد اما آنچه شایان اهمیت است اینکه نمی‌توان فرض وجود چنین نظامی را به طور کلی رد کرد. نخستین مفهوم مرتبط با تبیین نظام تک قطبی مفهوم قطب است. با توجه به توزیع نسبی توانایی‌های بازیگران که از آن به قطب بندی یاد می‌شود، قطبی یک قدرت بزرگ است که دارای برتری نسبی کمی نسبت به سایر قدرت‌ها در زمینه توانایی‌های مختلف است و از این جهت در یک موقعیت برتر در نظام قرار دارد. نگرانی اصلی این قطب امنیت خودش و رفتار دیگر قطب‌هاست که باعث می‌شود بازی میان قطب‌ها تبدیل به پویای اصلی نظام بین الملل شود.

مفهوم دیگر مرتبط با این بحث مفهوم ثبات است. والتز ثبات و دوام نظام را با مقایسه نظام‌های دو قطبی و چند قطبی روشن می‌کند و معتقد است در یک نظام دو قطبی بازی با حاصل جمع جبری صفر جاری است و در نتیجه نظام دو قطبی به دلیل شمار قدرت‌های بزرگ با ثبات‌تر از نظام چند قطبی است. این در حالی است که از نظر والتز در یک ساختار تک قطبی به دلیل اینکه همه قدرت‌هایی که در سلسله مراتب پایین‌تر قرار دارند می‌کوشند قدرت برتر را تعدیل نمایند، امکان ثبات نظام وجود ندارد و خیلی زود جای خود را به یک نظام چند قطبی خواهد داد (Waltz, 1979: 135)

از این رو، نظام تک قطبی از عمده جهات در میانه در میانه دو نظام حکومت جهانی و سلسله مراتبی ایستاده است. زیرا این امکان وجود دارد که تنها ابرقدرت موجود از جایگاه یک اقتدار فائقه برخوردار شود و یا واقعا ارزوی رسیدن به چنین موقعیتی را داشته باشد. در نتیجه در برخی موارد لازم است تا در عالم نظر با قدرت برتر به عنوان یک اقتدار مرکزی در نظام حکومت جهانی برخورد شود و در برخی موارد نیز چنین نمی‌توان داشت، زیرا مشابه نظام سلسله مراتبی در شرایط آنارشیک قرار دارد. در این شرایط، تک قطب موجود بخشی از واحدهای در حال تعامل است که سایر قدرت‌ها در مقابل آن دست به ایجاد موازنه می‌زنند، اما همچنان از توانایی نسبی یک قطب برتر نسبت به سایر قدرت‌های بزرگ موجود در نظام برخوردار است. در نظام تک قطبی نیز، ابرقدرت موجود به دلیل توانایی‌های نسبی که دارد ابر قدرت است و در راس هرم قرار دارد. در همین شرایط، گاه به دلیل شرایط موجود و توزیع توانایی‌ها (ساختار) به موقعیت یک اقتدار قانونی مرکزی (همچون نظام حکومت جهان) ارتقا می‌یابد و در امور داخلی و بین‌واحدها دخالت می‌کند و گاه نیز سایر قدرت‌های بزرگ برتری آن را تعدیل می‌کنند (Waltz, 2000)

بر این اساس وضعیت نظام بین الملل را می توان نوعی حرکت به سمت نظام تک قطبی با برتری ایالات متحده آمریکا در جهان ارزیابی کرد که در بردارنده هژمونی مقطعی بوده و بر این اساس نوعی فرآیند غیر سیاسی شدن در راستایی کاهش رقابت های منطقه ای و بین المللی را در نظر داشت که به سمت توسعه انسانی و از طرفی افزایش هژمونی آمریکا در نقاط مختلف جهان بشمار می رود. اگر چه پس از فاصله گرفتن از پایان جنگ سرد و به صورت مشخص تر پس از سال های ۲۰۰۸ جهان به سمت یه ساختار چند قطبی حرکت کرده است، اما در ابتدای پایان جنگ سرد نظام تک قطبی غیر تنش برانگیز و بر مبنای تعامل و توسعه که باعث شده به نوعی رفتارهای مداخله گرایانه در حوزه بشری کمتر سیاسی شده و بر اساس حق آزادی انسان ها صورت پذیرد. از این رو، نوعی نگاه غیر سیاسی و کاهش رقابت ها در عرصه مداخلات بشردوستانه با توجه به کاهش رقابت های بین المللی مشهود است. به نظر می رسد که کاهش شکاف های بین المللی می تواند بر ابعاد توسعه حقوق بشری در نظام بین المللی کمک برساند که در ادامه به آنان توجه می شود.

مداخلات بشر دوستانه در کوزوو و لیبی

مداخلات بشردوستانه توسط اتحادیه اروپا و ناتو در کوزوو و لیبی نشان دهنده فصل جدیدی از مداخلات بشردوستانه در جهان است. به عبارتی بهتر، ذایل کردن حقوق بشر و شاخص های اصلی آن یعنی حق آزادی، نابرابری، بی عدالتی و اعمال خشونت بر علیه آنان که حق زندگی کردن از آنان را سلب می کرد، نقطه عطفی در دلایل اصلی حملات بشردوستانه و مقابله نظامی با دولت های خشونت گرایی کوزوو و لیبی بود. هر چند این دو کشور از لحاظ موقعیت جغرافیایی در فاصله های قابل توجه هم از قرار گرفتند، با این حال نوع رفتار سیستم سیاسی که از حاکمیت توتالیتر برخوردار بودند، اشتراکات اصلی و ریشه های اقدام نظامی بشر دوستانه به شمار می رود (رشیدی نژاد، ۱۳۸۶: ۴۱)

بر اساس دیدگاه جان راولز در خصوص حقوق بشر و عدالت اجتماعی در جوامع که بر اساس دو محور اصلی آزادی فردی و برابری قرار دارد در سطح بین المللی بر اساس توافق های صورت گرفته و حداقلی امکان پذیر خواهد بود. با این حال، در یک سنجش از موضوع توسعه انسانی به خوبی می توان این شرایط حداقلی را براساس ویژگی های توسعه انسانی مشخص کرد. ابتدا اینکه انسان بعنوان هسته اصلی این موضوع و ترکیب میان عقل و فرد که نشان دهنده آزادی است، انتخاب آزاد، مالکیت بر اساس شاخص های فردی، حق مشارکت در ترسیم منافع شخصی در سیستم توزیع قدرت و ثروت و در نهایت تاکید بر عدالت بعنوان تنظیم کننده این مناسبات ساختار اصلی حقوقی و رفتار دولتی را به نمایش می گذارد. اگر چه این ویژگی ها و استانداردها مورد بحث قرار دارند، با این حال بعنوان برخی از ویژگی های انسانی بایستی مورد احترام و رعایت حاکمیت ها به منظور تعالی و توسعه اجتماعی قرار گیرند (Alian, 1999: 162)

در خصوص حاکمیت های کوزوو و لیبی که در زمان های مختلف صورت پذیرفته و درگیری میان گروه های که به نوعی خواستار تغییر حاکمیت و جدایی طلبی بودند، نشان دهنده لغو حاکمیت و آزادی فردی در قابل اعمال خشونت های سازمان یافته و حتی جنگ داخلی بود. به عبارتی دیگر، جلوگیری از حقوق شهروندی و بشری که عمدتاً بر آزادی انتخاب و زندگی استوار است، باعث افزایش تنش ها و تبدیل شدن آن به نوعی از بسیج اجتماعی گردید که بیشتر به منظور اعمال حاکمیت نامشروع و غیر قانونی استوار بود. لذا، حاکمیت ها در هر دو کشور به دنبال ذایل کردن و سرکوب اینگونه حرکت های اجتماعی برآمدند که در نهایت به سمت جنگ داخلی و اعمال خشونت بر علیه بخشی از جامعه و مردم گردید. نتیجه نهایی این گونه حملات بر علیه مواضع انسانی، شکل گیری جنبش ها و گروه های چون ارتش آزادی بخش کوزوو و لیبی گردید تا از طریق سازماندهی و بسیج منابع اقدام به گرفتن حق و عدالت اجتماعی لغو شده گردند (Alain, 1999).

بر این اساس و ارزیابی های صورت گرفته توسط اتحادیه اروپا در خصوص اقدامات غیر بشردوستانه در این دو کشور باعث شد تا برنامه ریزی برای حملات نظامی و پشتیبانی نظامی و لجستیکی برای جلوگیری از هرگونه اقدامات غیر بشردوستانه وارد عمل شوند. حملات جنگنده های ناتو بر فراز کشورهای لیبی و کوزوو به منظور هدف قرار دادن مواضع نظامی و تضعیف اقدامات نظامی

این کشورها نمونه آشکار مداخلات بشر دوستانه و حمایت از مواضع اجتماعی مخالف حاکمیت متمرکز کوزوو و لیبی بود. این اقدامات را می توان به صورت زیر شرح داد:

- ۱- اقدامات نظامی سازمان یافته علیه معترضان: فارغ از اینکه دلایل و زمینه های شورش اجتماعی در کشورهای لیبی و جدایی طلبان کوزوو متفاوت بود با این حال حاکمیت یعنی نیروهای صربستان و حکومت معمر قذافی از ارتش کشور به منظور سرکوب و جلوگیری از اعتراضات مردمی استفاده که در هردو در نهایت به جنگ داخلی کشیده شد.
- ۲- سازماندهی غیر متمرکز و تاکید بر حقوق خاص شهروندی و اجتماعی بخصوص در حوزه تقسیم ثروت و قدرت بنای بسیج منابع و شکل گیری دو قطبی فزاینده و اقدامات خشونت زا در کشورها بود.
- ۳- حمایت ناتو و انجام اقدامات نظامی بر علیه ارتش کشور متخاصم باعث تضعیف و سقوط دولت لیبی و عقب نشینی صرب ها از کوزوو شد.

از این جهت، این گونه مداخلات بشر دوستانه بر علیه مواضع حاکمیتی کشورهای هدف علاوه بر نشان دادن مواضع خصمانه بر علیه حقوق بشری بیانگر ظرفیت های ایجاد شده پس از جنگ سرد در مداخلات بشر دوستانه به منظور جلوگیری از حقوق انسانی است. لغو مشارکت سیاسی در این کشورها، اقدامات نظامی بر علیه شهروندان مخالف حاکمیت و اقدام به نسل کشی از طریق لشکرکشی به مناطق آسوب زده بنای اقدامات نظامی و بشردوستانه را در این کشورها بوجود آورده است. در ادامه ضمن جمع بندی این موضوعات به بررسی و نتیجه گیری مقاله می پردازیم.

نتیجه گیری

مداخلات بشر دوستانه از آن دسته از اقدامات نظامی بر علیه کشورهای است که دست به اعمال خشونت آمیز و بر علیه حقوق بشر و انسانی می زنند. به عبارتی بهتر، زمانی کشوری خشونت را بر علیه شهروندان خود بر خلاف موازین بشری و انسانی بکار گیرد، ناقض حقوق بشر بوده و این به صورتی ذاتی پایه برای انجام اقدامات برای جلوگیری از گسترش و توسعه خشونت می باشد. اینکه مداخلات بشردوستانه به منظور توسعه انسانی و مهمتر از همه آنها آزادی های فردی صورت می گیرد، کمتر جای تردید دارد. با این حال در گذشته اقدام های توسعه طلبی قدرت ها و کشورهای مختلف برای کسب قدرت و منابع سرزمین های دیگر دست به حملات نظامی و اقدامات خشونت می زدند. عده ای بر این اساس دخالت های بشر دوستانه را بنای توسعه طلبی و قدرت طلبی در عرصه بین المللی ارزیابی کرده اند. شاید نشود این دلیل را به طور قطع منکر شد با این حال بررسی دلایل دخالت های بشر دوستانه بر اساس موازین حقوقی و عدالت طلبی می تواند راهنمایی درستی در راستای آزمون این فرضیه باشد.

برای این منظور ابتدا به بررسی مداخلات بشر دوستانه با محوریت دو کشور کوزوو و لیبی پرداختیم که بعنوان نمونه ای رخ داده در سطح بین المللی می توانند موثر و کمک کننده برای بررسی این دیدگاه باشند. سپس با مطالعه شاخص های عدالت طلبی بخصوص دیدگاه جان رالز در خصوص عدالت و حقوق بشری بین المللی که در حوزه عدالت بر شاخص های اصلی، آزادی فردی، برابری و ساختار اجتماعی به منظور توزیع کننده ثروت و قدرت در جامعه توجه داشته اند. لذا، توسعه انسانی در این چشم انداز بر مولفه های آزادی، برابری، عدالت اجتماعی، مالکیت تاکید داشته که در مرحله های بعدی در قالبی از مشارکت و حق تعیین سرنوشت در ابعاد سیاسی و اقتصادی نمود پیدا می کند. روشن است که لغو اینگونه مولفه ها توسط حاکمیت و دولت های توتالیتر می تواند زیربنا و مبانی مداخلات بشر دوستانه را به همراه آورد. اگر چه برخی مواقع این محورها ممکن است دست آویز بهره برداری های نامشروع باشد، با این حال تخطی از این مبانی به خطر انداختن توسعه انسانی و فردی در جامعه بشمار می رود که در بلند مدت می تواند به شکل گیری جوامع بنیادگرا و توتالیتر بیانجامد.

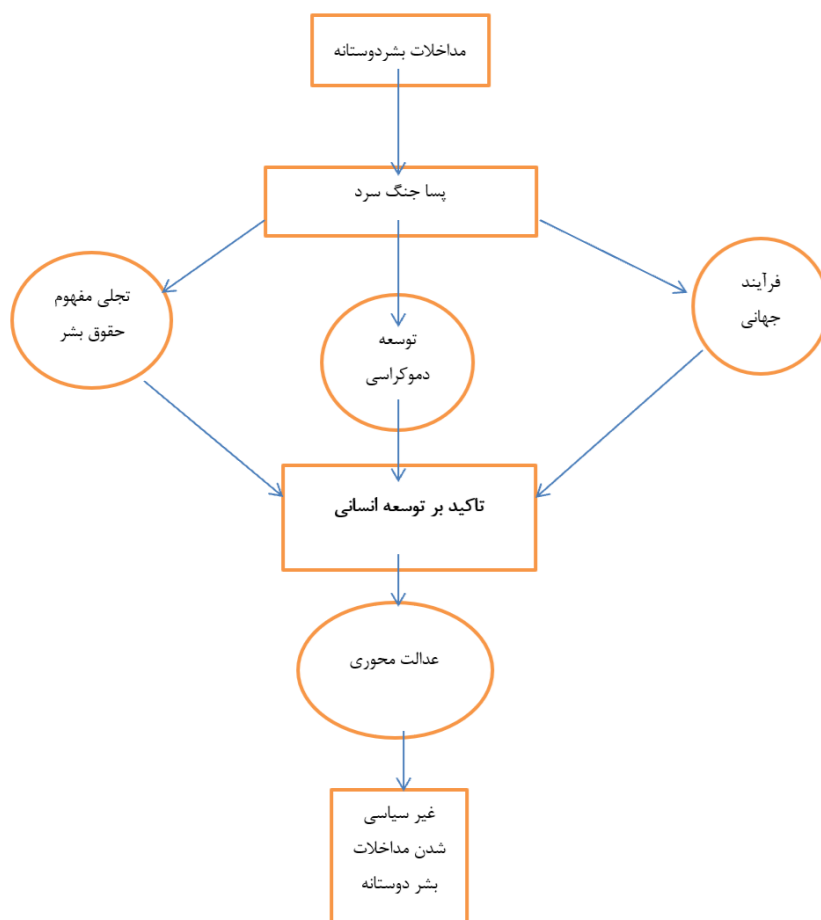
یکی دیگر از بحث های که در خصوص مداخلات بشردوستانه مورد نظر است، سیاسی بودن و بهره گیری نامشروع از این اقدام مشروع در جهت منافع نامتعارف کشورهای قدرتمند است. البته اینگونه اقدامات در طول تاریخ به قوع پیوسته اند و نمونه های مختلفی از جنگ های نامشروع با شکل مشروع را شاهد هستیم که عمدتاً این گونه برخوردها به قبل از جنگ سرد و جنگ جهانی دوم باز می گردد. با این حال فروپاشی جهان دوقطبی و ساختار ایدئولوژیک حاکم بر جهان که بر اساس دو قطب سرمایه داری و کمونیسم حاکم

بود از جنبه های سیاسی شدن مداخلات بشر دوستانه کاسته است. چرا که جهان پس از جنگ سرد در حالت دوقطبی سیاسی خارج شده و بر نوعی نظام بین الملل سلسله مراتبی استوار است که عمدتاً بر اساس توانمندی ملی استوار هستند. به خوبی می توان این وضعیت را در فروپاشی دیوار برلین نظاره گر بود. نمادی که سخن از دنیا و نظم جدید و بدون تنش ایدئولوژیک را نوید می داد.

لذا پایان جنگ سرد همراه با تاکید مضاعف بر حقوق بشر و توسعه انسانی در جهان بود. افزایش نرخ رشد اقتصادی، شهری شدن، آموزش، بهداشت و اتکا بر گروه ها و احزاب سیاسی بعنوان بسترهای انتخابات و توزیع قدرت در کشور و نظام بین الملل بیانگر بازگشت به اصل انسان و توسعه فردی در درون حاکمیت ها بود. در این میان جنگ داخلی در کوزوو و خواست جدایی طلبی آنان که به همراه با خشونت وحشتناک و نسل کشی بود بر اقدامات بشردوستانه قدرت های بزرگ جهت جلوگیری از فجایع انسانی را به همراه آورد. مداخلات ناتو در جنگ داخلی کوزوو نه تنها نشان دهنده رویکرد سیاسی و توسعه طلبی غربی نبود بلکه بر فراز توسعه و حقوق بشر تعریف شده غربی قرار داشت. بر این اساس، استانداردهای حداقلی حقوق بشر که در بگیرنده آزادی، عدالت اجتماعی، مالکیت و زندگی بعنوان مبانی و دلایل مداخلات فرا منطقه ای در بحران های انسانی در درون حاکمیت های مستقل بود.

از این رو، می توان نتیجه گرفت که اقدامات بشر دوستانه پس از جنگ سرد بیش از آنکه نشان دهنده قدرت طلبی و توسعه سرزمینی کشورهای مداخله کننده باشد، عمدتاً بر حقوق بشر و توسعه انسانی استوار است. حقوقی که در بلند مدت تضمین کننده صلح جهانی و توسعه انسانی برای اهداف انسانی صورت می پذیرد. در نمونه لیبی نیز این شکل از اقدامات بشر دوستانه را می توان شاهد بود، به گونه ای که دخالت ناتو زمانی در لیبی قوت گرفت که ارتش قذافی در حال سرکوب و کشتار بیرحمانه بود و ارتش آزادی با بهره گیری از نیروهای مردمی به دنبال جلوگیری از حکومت وحشت و غیر انسانی قذافی در دل شمال آفریقا بود. بر این اساس، می توان مدل غیر سیاسی شدن و تحول مداخلات بشردوستانه را از امر سیاسی به غیر سیاسی به صورت زیر ترسیم نمود (نمودار ۱).

نمودار ۱. فرآیند غیر سیاسی شدن مداخلات بشردوستانه پس از جنگ سرد (دیدگاه نویسنده)

فضای پسا جنگ سرد بر اساس سه فرآیند محوری جهانی شدن، توسعه دموکراسی و تجلی حقوق بشر همراه بود که هر سه این فرآیندها به صورت همگرا به توسعه انسانی و تاکید داشتند. توسعه انسانی پس از جنگ سرد اصلی ترین تئوری در مباحث توسعه بود و شاخص های مهمی از آن در خصوص فرآیند توسعه نقش داشته اند. از این رو، مهمترین شاخص در توسعه انسانی بر عدالت محوری در سطح ملی و بین المللی واقع گردید. عدالت محوری که بیش از هر چیزی بر اساس موقعیت و تبیین آن بر اساس سطح نابرابر مورد توجه قرار گرفت. لذا، فرآیند پسا جنگ سرد با تولید مفاهیم جدید بخصوص در سطح عدالت محوری نوعی غیر سیاسی شدن را در پیش گرفت. به گونه ای که امروزه مداخلات بشر دوستانه بر اساس مفهوم حقوق بشر و عدالت در بستر توسعه انسانی معنا پیدا می کند.

بنابراین، مداخلات بشر دوستانه با تمام فرازاها و نشیب های که در طول تاریخ با آنان مواجهه بوده است، پس از جنگ سرد با اتکا بر مولفه های حقوق بشری و توسعه انسانی به سمت غیر سیاسی شدن و توسعه های اجتماعی حرکت کرده است. در این میان تاکید بر نگاه جان راولز بر عدالت و آزادی فردی مبنای برای غیر سیاسی مداخلات بشر دوستانه می باشد که نمونه ای آنان را می توان در دو کشور لیبی و کوزوو شاهد بود.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: طراحی پژوهش، جمع آوری داده ها، تحلیل کیفی و نگارش اولیه مقاله.

نویسنده دوم: نظارت علمی، تحلیل نهایی، ویرایش مقاله و پاسخگویی به داوری ها

نویسنده سوم: کمک در طراحی روش شناسی و کدگذاری داده ها

نویسنده چهارم: مشاوره در بخش های نظری و ویرایش نهایی متن

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- استاینر، هیلل. (۱۳۸۲). (مفهوم عدالت) برگردان: محمد راسخ، تهران، مجلس و پژوهش، جلد ۳۸
- بشیریه، حسین. (۱۳۸۳). (فلسفه عدالت) در حقوق بشر و مفاهیم مساوات، انصاف و عدالت، تهران: دانشکده ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، چاپ نخست.
- راسخ، محمد. (۱۳۸۴). (تئوری حق و حقوق بشر بین الملل) مجله تحقیقات حقوقی، تهران: دانشکده ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی، جلد ۴۱.
- قاری سید فاطمی، سید محمد. (۱۳۸۶). حقوق بشر در جهان معاصر، در آمدی بر مباحث نظری، مفاهیم، مبانی، قلمرو و منابع، تهران: شهر دانش، چاپ نخست.
- ممتاز، جمشید و نجفی اسفاد، مرتضی. (۱۳۷۹). بررسی بحران کوزوو و حقوق بین الملل، دیدگاه های حقوقی، شماره ۱۷ و ۱۸.
- رشیدی نژاد، زینب. (۱۳۸۶). موازین و مرزهای مداخله بشردوستانه در رویه شورای امنیت، مجله حقوقی، نشریه مرکز امور حقوقی بین المللی معاونت حقوقی و امور مجلس ریاست جمهوری، شماره سی و هفتم.

References

- Alain, Pellet, *La Guerre the Kosovo*, Forum to Droil international, Vol.1. 1999.
- Barnett, Michael. *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism*. Ithaca, NY: Cornell UP, 2011.
- Bartelson, Jens. *A Genealogy of Sovereignty*. New York, NY: Cambridge UP, 1995.
- Berdal, Mats. "Bosnia." In *The Un Security Council: From the Cold War to the 21st Century*, edited by David M. Malone, 451-466. Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004.
- Booth, Ken. "The Kosovo Tragedy: Epilogue to Another 'Low and Dishonest Decade'." *Politikon* 27, no. 1 (2000): 5-18.
- Bourne, Mike. "Guns Don't Kill People, Cyborgs Do: A Latourian Provocation for Transformatory Arms Control and Disarmament." *Global Change, Peace & Security* 24, no. 1 (2012): 141-163.
- Brzezineski, Zebignew, *Cold War and its Aftermath*, Foreign Affairs, Vol. 71, No.4.
- Daalder, Ivo H., and James G. Stavridis. "Nato's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention." *Foreign Affairs*, 2012.
- Farajpour, R., Amerinia, M. B., & Pourjavaheri, A. (2025). *The Role of Artificial Intelligence in Arbitration and Legal Challenges Arising from Automated Decisions in Sports*. *AI and Tech in Behavioral and Social Sciences*, 3(2), 21–28. <https://doi.org/10.61838/kman.aitech.3.2.3>
- Rawls, J., "Political Liberalism", New York : Colombia University Press, 1993.
- Rawls, J., "The Law of Peoples", Cambridge : Harvard University Press, 1999.
- Waltz, Kenneth N, 1979. *Theory of International Politics*, New York: Random House.
- Waltz, Kenneth, 2000. *Structural Realism after the Cold War*, International Security, Vol. 25, No.1.